

דף לימוד

המנהיג וקופת השרצים

אמר רב יהודה אמר שמואל: מפני מה לא נמשכה מלכות בית שאול? מפני שלא היה בו שום דופי (=חיסרון) דאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יהוצדק: אין מעמידין פרנס (=מנהיג) על הציבור אלא אם כן קופה של שרצים תלויה לו מאחוריו, שאם תזוח (=תתגאה) דעתו עליו, אומרין לו: 'חזור לאחוריד!' (יומא כב, א.)

- איך מסבירה הגמרא את הצורך ל מנות אדם עם עבר בעייתי?
- האם גם לכם נראה שעבר בעייתי הוא תנאי הכרחי למנהיגות?

פירוש המאירי שם:

אין ראוי להעמיד פרנס על הציבור אלא מי שנודע במידותיו, עניו ושפל רוח וסבלן, מפני שהוא צריך להתנהג עם הבריות בדרכים משתנים לכמה גוונים, זה בכה וזה בכח, ולהתאבק עם כל אחד מהם כפי מידותיו. ואם הם במקום שאין מוצאים כך, ועל כל פנים צריכים למנות אבירי לב ועזי מצח, יזהרו שלא למנות אנשים תקיפים כל כך בכל עניין שיהיו סבורים על אותו מינוי שיהא מוחזק בידם לעולם, ושהם הראויים לכך יותר על שכניהם מחמת תוקפם... דרך צחות ודרך הפלגה (=הגזמה) אמרו: אין ממנין פרנס על הציבור אלא אם כן קופה של שרצים תלויה לאחוריו, כלומר אף על פי שהוא הגון בעצמו, שאם תזוח דעתו ויתגאה על הציבור שלא לשם שמים, אומרין לו: חזור לדון את עצמך והבט אל אחריך.

- איך מסביר המאירי את הגמרא?
- איזה אדם הוא ממליץ למנות?

שואל באחת (=חטא אחד) - ועלתה לו, דוד בשתיים (שני חטאים) - ולא עלתה לו. שואל באחת מאי היא - מעשה דאגג, והא איכא מעשה דנוב עיר הכהנים! - אמעשה דאגג כתיב (שמואל א', טו) נחמתי כי המלכתי את שאול למלך. (גמרא יומא, שם)

מדוע דוד לא איבד את ממלכתו (= ממלכתו) אף לאחר שני חטאים גדולים, ודוד לאחר חטא אחד?

נראה שיש לכך שני הסברים:

פירוש רבי יוסף אלבו (ספר העיקרים ד, כו) :

"שואל חטא באומנות המלכיי (=תפקיד המלוכה), וראוי שיאבד האומנות ההיא. אבל דוד לא חטא באומנות המלכיי, שחטאו היה חטא אחר, ולכן ניתן למחילה."

הרב יוסף כרמל:

אם כך צריך להבין מה משמעות מאמר חז"ל "שואל באחת ועלתה לו". כדי להבין קביעה זו נזכיר כי התורה מתארת ב"סיפורי" הבריאה שני "אבות-טיפוס" האב-טיפוס

דף לימוד

המתואר ב"סיפור" הראשון הוא רוחני מאוד, איננו עשוי מעפר ולכן איננו גשמי. האדם הזה מעולם לא חטא וכנראה אינו מסוגל לחטוא כיוון שהוא נברא בצלם אלוהים. אם ה"אדם" הזה יחטא ולו חטא אחד, שום תירוץ שבעולם לא יסגיר עליו. ה"אדם" של הסיפור השני נעשה מעפר, הוא חוטא וחוזר בתשובה, "קלקולו" הוא תיקונו.

הן שאלו והן דוד מכונים בתנ"ך "אדם".
שאלו - "ויאמר דוד אל שאול אל יפל לב אדם עלי" (שמואל א', יז, לב; ועוד).
דוד - "אמר אלהי ישראל לי דבר צור ישראל מושל באדם צדיק מושל יראת אלהים" (שמואל ב', כג, ג).
שאלו כמי שהגמרא מגדירה "שלא היה בו שום דופי" שייך כנראה לאב-טיפוס הראשון, ולכן אפילו "באחת עלתה לו". דוד לעומתו שייך לאב-טיפוס השני, ולכן אפילו בשתיים ויותר "לא עלתה לו".
אנו מתפללים לחזרת מלכות דוד. אין הכוונה להנהגה של מלאכים שאינם טועים, או הטוענים שהצליחו גם במצב של כישלון, ולו חלקי. אנו מתפללים לחזרתם של מנהיגים שגם אם הם טועים, הם מפקחים לקחים וחוזרים בתשובה.

- תנו שני קריטריונים שונים לקביעה מתי העבר הבעייתי של מנהיג פוסל – ומתי לא.
- כיצד ניתן ליישם את העקרונות הללו על המקרה של האלוף גלנט?

תשובות הרמב"ם, שו"ת הרמב"ם, מהדורת בלאו, סימן קעג
וירנו בדבר בן אדם שהוא ממונה לרבים לשחיטה ולבדיקה, והוחזק לרבים שהוא גונב הבשר מחנויות הקצבים. ואנשים מוסרים עליו עדות בזה נוסף למה שיש בו מן הזלזול בשחיטה ובבדיקה. והוא סומך בטרפות על מה שלא הסכימו שרי האומה ולא סמכו עליו קודם לו באותו המקום. והקצבים בכל עת תופסים אותו כשבידו הבשר גנוב במעמד יהודים וזולתם, ויוצא מזה ערעור וקלקול וחלול השם. האם מותר שיישאר ממונה לרבים אם לאו? יורנו אדוננו, ושכרו כפול.

התשובה: כבר נתפרסם אצל הגויים שאנחנו לא נמנה לשחוט אלא לכשרים שבנו, ולדיינינו ולשלוחי הצבור, והם מכבדים ומפארים זאת ומקנאים בנו על זה. ואיש אשר כזה אסור למי שמאמין בתורת משה רבנו, וחס על כבוד קונו, להתיר לו לשחוט לרבים, ולו (=ואפילו) עשה תשובה גמורה, מפני חלול השם. ומותר לו לשחוט לכל יחיד שירצה בתוך ביתו.

- הרמב"ם נותן מבחן נוסף שלפיו ניתן להכריע מתי חטאים בעברו של אדם פוגמים ביכולתו לשאת משרה מסוימת.
- האם הרמב"ם היה מסכים עם העיקרון של הרב כרמל?